

I. Mavzu: Oltin tarvuz

II. Mashg'ulotning maqsadi:

a) **Ta'limiy maqsad** – Bolalarga halollik va harom xaqidagi bilimlarni mustahkamlash. “Oltin tarvuz” ertagi bilan tanishtirish.

b) **Tarbiyaviy maqsad** – xalq ijodiyoti bilan tanishishda davom etadi, aktyorlik mahorati ko'nikmalarini orttiradi, yaxshi va yomonni farqlaydi.

c) **Rivojlantiruvchi maqsad** – Ravon va qiroat bilan o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish.

IV. Mashg'ulot turi: Yangi bilim beruvchi

V. Mashg'ulot usullari: Suhbat, savol-javob.

VI. Mashg'ulotning jihozi: “Oltin tarvuz” surati, ertak qahramonlarining rasmi

VII. Mashg'ulotning borishi:

1. Tashkiliy qism.

Bolalarni mashg'ulotga tayyorlash

2. O'tgan darsdagi mavzuni mustahkamlash.

Savol-javoblar orqali bilimlarini mustahkamlash.

3. “Bilimlar xovlichasi”dan foydalanish. Bu usuldan foydalanish uchun bolalar 5 guruhga bo'linadi? Har bir guruhga 1 tadan “Bilimlar xovlichasi” tarqatma ko'rgazmasi tarqatiladi.

Guruhdagi bolalarga konvertdagi 6 ta kartochkani olib, kartochkaning 3 tasiga “Zumrad va Qimmat” ertagi suratlari, 3 tasiga “Bo'g'irsoq” ertagi haqida suratlar qo'yiladi.

“Bilimlar xovuzchasi”ning bitta cho'ntagiga Zumrad va Qimmat, bitta cho'ntagiga Bo'g'irsoq deb yozib qo'yiladi.

Guruh bolalari kartochkadagi suratlarni cho'ntakka solib chiqishlari kerak. Har bir cho'ntak ichida to'g'ri joylashtirganiga qarab baholanadi.

4. Yangi mavzuga tayyorgarlik

Tarvuzning navlarini bilasiz?

1. Chinni tarvuz - oʻrta ertapi shar mahalliy tarvuz navi. Palagi, yon shoxlari oʻrtacha, barglari siyrakroq, konussimon, biroz mayin tukli. Meva shakli sharsimon, tuyey och yashil, oʻrtacha kattalikda. Poʻsti qattiq. Meva yuzasi silliq, yuzasi boʻylab toʻq yashil Chinni tarvuz.rangli tasmachalar birbiriga ulanib uyachalar shaklini beradi. Etining rangi och qizil, sersuv, shirali, tolali. Tarkibida 6,5% quruq modda va 6,5% qand bor. Hosili 70—75 kunda pishadi. Hosildorligi 320—340 s/ga.

1956-yildan davlat reyestriga kiritilgan. Uzbekistonning (Samarkand viloyatidan boshqa) barcha viloyatlarida ekiladi.

2. Dilnoz — ertapishar tarvuz navi. Oʻzbekistan sabzavot-poliz ekinlari va kartoshkachilik i. t. institutida Dnepropetrovskiy, Mramorniy va Ogonyok navlarini duragaylash yoʻli bilan chiqarilgan (R. Hakimov, S. Qoʻchqorov, 1990). D. oʻrtacha palaklanadi, asosiy palagi uzun. Bargi oʻrtacha, ingichka, kulrang-yashil, barg asosida uyma barglari bir-biriga tegib turadi. [[Tarvuzi dumaloq, deyarli qora, toʻrsiz, ingichka, uzun koʻrinmaydigan tamlari bor. Ogʻirligi 3,5–4 kg . Pusti qalinligi oʻrtacha, qattiq. Eti yorqin qizil, mayin, shirador. Mevasi tarkibida umumiy qand miqdori 7,6%, S vitamini 7,3 mg% ga boradi. Urugʻi mayda, 1000 ta urugʻining ogʻirligi 50—55 g . Urugʻi unib chiqqanidan keyin mevasi 85 — 90 kunda pishadi. Hosildorligi 300 s/ga dan yuqori. 1994-yildan Oʻzbekistonning barcha viloyatlarida ekiladi

3. Marmar tarvuz — oʻrtapishar tarvuz navi. Hozirgi Oʻzbekiston oʻsimlikshunoslik institutida Astraxon tarvuz navidan yakka tanlash usuli bilan yaratilgan. Marmar tarvuz oʻrtapishar tarvuzlar orasida eng tezpishar va shirin nav. Palagi oʻrtacha kattalikda, barg shakli konussimon, rangi yashil, barg shapalogʻining orqa tomoni kulrang. Tarvuz shakli sharsimon, rangi och yashil, silliq yuzasida bir-biridan turli masofada joylashgan yashil tasmalari bor, vazni 2,5—3 kg gacha. Eti qumoq, malina rangida, sersuv, sershira. Meva sharbati tarkibida 7,9% quruq modda, 6,9% qand mavjud. Urugʻi mayda, jigarrang . Hosildorligi 150—200 s/ga. Oʻzbekistonning barcha viloyatlarida ekiladi.

4. "OʻRINBOY"— ertapishar tarvuz navi. Oʻzbekiston sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy tekshirish instituti va Toshkent davlat agrar universiteti olimlari hamkorlikda yaratgan (V.I.Zuyeye, Oʻ.Karimshoyev, R.Gʻanixoʻjayeva). Palagi oʻrtacha, yon shoxlari va barglarining soni oʻrtacha. Barglari konussimon, mayin tukli. Mevasi dumaloq, yuzasi silliq. Tusi och yashil, siyrak toʻq yashil tasmalari bor, ogʻirligi 2,0—2,5 kg . Poʻsti qattiq, eti toʻq pushti rangda, sersuv, shirali, nisbatan kam tolali. Tarkibida quruq modda miqdori 6,1%, qand miqdori 5,2%. Niholi unib chiqqanidan keyin birinchi hosili 75—80 kunda pishadi. Hosildorligi 230—250 s/ga. 1997-yildan Oʻzbekistonning barcha viloyatlarida ekish uchun davlat reyestriga kiritilgan.

5. "O‘ZBEKISTON-452" — o‘rtacha ertapishar tarvuz navi. Butunittifoq o‘simlikshunoslik intining O‘rta Osiyo tajriba st-yasida chiqarilgan. Mevasi dumaloq, o‘rtacha kattalikda, yuzasi silliq, po‘sti oqishyashil, qoramtir-yashil yo‘llari bor, og‘irligi 5–8 kg . Eti mayin, pushtirang , zichligi o‘rtacha, sersuv, shirin. Tarkibida qand miqdori 9—11%. Urug‘i yirik, sarg‘ishqora halqasi bor. Niholi unib chiqqanidan keyin birinchi hosili 70—75 kunda pishadi. Hosildorligi 200—200 s/ga. 1951-yildan ekish uchun davlat reyestriga kiritilgan. O‘zbekistonning hamma viloyatlarida ekiladi. (rasmi Tarvuz maqolasida berilgan).

6. Qo‘ziboy — kechpishar mahalliy tarvuz navi. O‘zbekiston sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik i.t. institutida mahalliy navlardan yakka tanlash usuli bilan yaratilgan (A.G.Nikulina).

Mevasi cho‘ziq-sharsimon, yuzasi silliq, po‘sti qoramtir-yashil, qalin (2,5—3,5 sm), noaniq chiziqlari bor, og‘irligi 8—18 kg . Eti pushti rangda, o‘rtacha tolali, sersuv, shirin. Tarkibida qand miqdori 8—9%. Urug‘i yirik (1,6 sm). Niholi unib chiqqanidan keyin birinchi hosili 96—110 kunda pishadi. Hosildorligi 400—500 s/ga. Jizzax, Samarqand, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida ekish uchun r-nlashtirilgan.

7. Surxon tongi — o‘rtapishar tarvuz navi. O‘zbekiston sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik institutining Surxondaryo tayanch punktida PK87 amerika namunasi populyatsiyasidan yakka tanlash usuli bilan chiqarilgan (B. Turdiqulov, V. F. Pivovarov, Ye. G. Dobrutsкая; 1997). Surxon tongi (tarvuz) o‘rtapishar tarvuzlar orasida eng tezpishar va shirin nav. Palagi uzunligi 3,0—3,5 m, barg shapalog‘i keng , yashil uzunligi 18—24 sm. Tarvuzni vazni 3,7—4,7kg dan 9–10kg gacha, shakli uzunchoq, yuzasi silliq, tusi och sariq, yuzasida tekis mayda to‘rsimon to‘q yashil dog‘lari bor. Po‘sti qattiq, eti qizil, sersuv, shirali, ba‘zan tolali. Meva sharbati tarkibida 8,1% quruq modda, 7,0% qand mavjud. Urug‘i mayda, jigarrang , silliq. Urug‘i aprelmay oylarida ekiladi, unib chiqqanidan keyin 70—75 kunda pishadi. Hosildorligi 250—280 s/ga. O‘zbekistonning janubiy viloyatlarida ekiladi.

8. Xayitqora — kechpishar tarvuz navi. Butunittifoq o‘simlikshunoslik O‘rta Osiyo tajriba styasida yaratilgan. Palagi uzun, yon shoxlar va barglar soni ko‘p. Barglari konus simon, rangi yashil, bir oz mayin tukli. Mevasi shakli teskari sharsimon, katta. Tusi to‘q yashil, ba‘zan qoramtir. Po‘sti qalin (1,9—2,5 sm), qattiq. Yuzasi silliq, band tomoni sezilmas do‘ngroq. Yerga tegib turgan joylari sarg‘ish jigarrang. Vazni 3,5—4,5 kg. Etining rangi qizil, sersuv, sershira, tarkibida 8,1% quruq modda va 7,2% qand bor. Hosili 120—130 kunda pishadi. Hosildorligi 300—320 s/ga. Tashishga va saqlashga chidamli. 1949-yildan davlat ryoyestriga kiritilgan. O‘zbekistonning hamma viloyatlarida ekiladi.

5. Ertakni ifodali o‘qib berish.

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan, o‘tgan zamonda bir kambag‘al dehqon bor ekan. Uning atigi bir tanobgina yeri bor ekan. Dehqon shu yerda kechayu kunduz tinmay mehnat qilib kun ko‘rar ekan. Bahor kelib qolibdi. Dehqon yer hayday boshlabdi. Yerni ikki marta haydab bo‘lib, yaqinidagi katta soyning bo‘yida salqinlab o‘tirsam, osmonda uchib ketayotgan bir laylak yiqilib tushibdi. Dehqon qarasa, laylakning qanoti siniq emish. Dehqon haligi laylakni darrov uyga olib borib, siniq qanotiga taxtakach bog‘lab bir qancha vaqt uni boqibdi. Laylak sog‘ayib, uchib ketibdi.

Bir kun dehqon chigit ekib yursa, laylak pastlab uchib o‘tibdi. Dehqon esa chigitni ekaveribdi. Biroq laylak yana pastlab o‘tibdi. Shu o‘tishda uch dona tarvuz urug‘i tashlab ketibdi.

Bir necha kundan keyin chigit bilan baravar tarvuz urug‘i ham unib chiqibdi. Ekinni vaqtida o‘tabdi, sug‘oribdi, chopibdi. Shunday qilib, hosilni yig‘adigan payt ham kelibdi. Bir kuni tarvuzdan uchtasini uzib, uyiga olib ketibdi. Tarvuzlar juda katta ekan. Dehqon o‘zining yaqin karindoshlarini va oshna-og‘aynilarini mehmon kilib chaqiribdi. Bir mahal tarvuzga pichoq ursa, pichoq sira botmas emish. Uni qo‘yib ikkinchisini so‘ymoqchi bo‘libdi, pichoq o‘tmabdi, uchinchisi ham shunday bo‘libdi. Dehqon ham, mehmonlar ham hayron bo‘lishibdi. Yerga bir urib yorib qarasalar ichi to‘la tilla emish. Qolgan ikkitasini ham yorib ko‘rishibdi. Ularning ichi ham tilla emish. Kambag‘al sevinib ketib, hammasini mehmonlarga ulashibdi, ular ham xursand bo‘lib, uy-uylariga tarqabдилar. Uch tup tarvuzning har biri o‘ntadan solgan ekan. Dehqon qolgan tarvuzlarni ham yig‘ib olibdi. Shunday qilib kambag‘al dehqon juda boyib ketibdi.

Uning bir boy dehqon qo‘shnisi bor ekan. U haligi kambag‘al dehqondan: «Sen nima qilib boyiding?» deb so‘rabdi.

Dehqon voqeani aytibdi: «Qo‘shni, mening yerimni o‘zingiz bilasiz. Erta bahordan yerni haydashga kirishdim. Bir kun charchab, soy bo‘yida salqinlab o‘tirsam, osmonda uchib ketayotgan bir laylak yiqilib tushdi. Qarasam bir qanoti singan ekan. Rahmim kelib, ko‘tarib uyga olib keldim. Qanotini taxtakach bilan bog‘lab, dori-darmon bilan parvarish qildim, boqdim. Laylak bir necha kundan keyin tamom sog‘ayib uchib ketdi. Kunlardan bir kun yer haydab bo‘lib, chigit ekib yursam, haligi laylak tepamdan uchib o‘tdi. Ishimni qilaverdim. Bir ozdan keyin laylak orqasiga qaytdi. Qaytishda pastlab uchib yerga uch dona tarvuz urug‘i tashlab o‘tdi. U urug‘lar yerdan unib chiqdi. Uni g‘o‘zalarim bilan baravar parvarish qila berdim. Tarvuzlarni so‘ysam, ichidan tilla chiqdi. Shunday qilib boyib ketdim», — debdi.

Buni eshitgan boy dehqon: «Zora men ham shunday oltinlarni qo‘lga kiritsam», deb soyga borib turibdi. Bir vaqt boy nariroqda bir laylakni ko‘ribdi. U

sekin borib, poylab turib laylakning oyog‘iga tayoq otibdi. Laylakning oyog‘i sinib, ucholmay qolibdi. Boy darrov uni tutib, uyga olib kelibdi, oyog‘iga taxtakach bog‘lab, parvarish qilibdi. Bir necha kundan keyin laylakning oyog‘i tuzalib uchib ketibdi. Boy dehqon har kuni dalaga chiqib, laylakni kutaveribdi. Kunlarning birida uning tepasidan tanish laylak o‘ta turib ikki dona urug‘ tashlab ketibdi. Urug‘i ko‘karib chiqib tarvuz solibdi. Tarvuz pishishi bilan boy dehqon hamma qarindosh-urug‘ini mehmonga chaqiribdi. Tarvuzga pichoq urgan zamon ichidan katta-katta qovoq arilar chiqib, o‘tirganlarni talay boshlabdi. Boy tura solib ularni haydamoqchi bo‘lganda, arilar uni boshi demay, yuzi demay chaqib tashlayveribdi. Oradan sal o‘tgach, boyning kallasi, burni, lablari shishib ketibdi. Buning alamiga chidolmay, o‘zini katta suvga tashlab cho‘kib ketibdi.

Kambag‘al dehqon halollik bilan murodiga etibdi, boy dehqon o‘z qilmishiga yarasha jazosini tortibdi.

6. “Oltin tarvuz” ertagi haqida bolalar o‘zlari tushunganlarini aytib berishadi.

7. Bolalarni oldindan tayyorlab qo‘yilgan kichik sahna ko‘rinishi qo‘yiladi.

- Bir bolaga dehqon ro‘lida
- Bir bola Laylak ro‘lida
- To‘rtta bola qarindosh, do‘stlari ro‘lida
- Bitta bola boy dehqon ro‘lida
- bir bola muallif ro‘lida chiqishadi.

Bolalar sahna ko‘rinishi tayyorlashadi

8. Sahna ko‘rinishi tugagandan keyin savol-javob o‘tkazish.

1. Dehqon laylakka qanday yordam berdi? (Laylakning singan oyig‘ini tuzatdi)
2. Laylak dehqonga qanday yordam berdi? (Dehqonga oltin tarvuz urug‘ini berdi)
3. Boy dehqon laylakka qanday ozor berdi? (Laylakning oyog‘ini sindirdi)
4. Laylak boy dehqonga nima berdi? (Qovoq arili tarvuz urug‘ini berdi)